

Михайленко В. В.,

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці

ПРИЙМЕННИК У СИНХРОНІЧНОМУ ВИМІРІ

У фокусі дослідження англійський прийменник і його дефініція у синхронному вимірі. Порівнюються характеристики прийменника в англійській мові та слов'янських мовах. Традиційні методи не в змозі вирізнити складну функціональну та семантичну природу прийменника. Запропоновано зміну алгоритму дослідження англійського прийменника.

Ключові слова: прийменник, синхронія, форма, функція, значення, концепт, семантизація.

Стаття посвячена дослідженню англійського предлога і його дефініції в синхронії. Сравниваются характеристики предлога в английском и славянских языках. Традиционные методы не способны раскрыть сложную функциональную и семантическую природу предлога. Предлагается изменить алгоритм исследования английского предлога.

Ключевые слова: предлог, синхрония, форма, функция, значения, концепт, семантизация.

The present paper is focused on the synchronic perspective of the English preposition and its definition. Its features in English and Slavic languages are under comparison. The traditional methods of analysis seem to be inefficient to give a description of the complicated functional and semantic nature of preposition. A new algorithm of preposition investigation is attempted.

Key words: preposition, synchrony, form, function, meaning, concept, semanticizing.

Мова постійно змінюється: історична змінність мови – її суттєва ознака, внутрішня властивість. Як зазначає О. О. Шахматов, у цей момент мова не є такою, як вона була 10 хвилин тому [16, с. 269]. Змінність мови забезпечує її відповідність потребам комунікативної і пізнавальної діяльності людини. Як наголошували В. Гумбольдт (1960), О. О. Потебня (1958), Г. Пауль (1896) та ін., мова є діяльністю та її продуктом. Так було започатковано розрізнення статичного і динамічного аспектів мови. В. Гумбольдт, зокрема, вирізняв «вивчення мови у стані її розвитку» та «вивчення організму мови» (Гумбольдт, 1960), що згодом використав Ф. де Соссюр (1916) у дослідженні про синхронію та діахронію.

Мета даної розвідки – дослідити синхронний статус прийменника в системі англійських частин мови і провести його дефініційний аналіз для подальшого встановлення динамічної моделі. В системі англійської мови за формою зареєстровано 29 простих/односкладових, наприклад: as, at, by, down, for, from in, like, near, of, off, on, out, per, round, since, till, to та ін., 43 багатоскладових, наприклад: about, above, against, among, around, before, behind, below, despite, underneath, notwithstanding towards, versus, within, without та ін. та 43 складних, наприклад, двослівних: as for, except, apart from, ahead of, instead of, outside of, close to, due to, owing to, prior to, up to, along with, together with, irrespective of та ін., 39 трьохслівних сполучення: in terms of, in line with, in the light of, in lieu of, in case of, in search of, by virtue of, by means of, in conformity with та ін., які відповідають структурній моделі «прийменник + іменник + прийменник» та інші 14, які не відносяться до попередньої групи, наприклад: se of for the sake of, in exchange of, in respect, from want of, by way of, with the exception of та ін. [див.: 20, с.665-671]. У своїй монографії «Аналіз англійської граматики» Томас Кламер, М'юріел Шульц і Анжела Вольге наводять всього 60 простих і 39 складних прийменників, що свідчить про відсутність спільного принципу класифікації англійських прийменників за формою [17].

Прийменник – одна із давніх частин мови, відомості про яку сягають кінця II ст. до н.е., коли прийменники разом із префіксами відносили до частин мови. Сама назва прийменник означає слово, що стоїть при імені. У сучасній українській літературній мові серед службових слів найбільш уживаними є прийменники. У лінгвістичній літературі сформувалися три основні підходи до визначення статусу прийменника. Перший, найбільш поширений у слов'янському мовознавстві, кваліфікує прийменник як службове слово, включаючи його до загального ряду частин мови, називаючи прийменник службовою частиною мови [10, с. 90-95].

Синхронія – це стан мови в певний момент її розвитку; Ф. де Соссюр стверджував, що синхронія знає лише одну перспективу, перспективу мовців, весь її метод зводиться до збору мовних фактів. Поняття синхронії вивчали Б.де Куртене (1874), А.Сеше (1926), Е.Косеріу (1963), В.фон Гумбольдт (1984), С.Й.Карцевський (1965), В.М.Алпатов (1998), J. J. Ohala(1992), G.Gravier, G.Potamianos, C. Neti (2002) та ін. Для того, щоб впевнитися у реальності мовленнєвого явища, необхідно з'ясувати наскільки воно існує у свідомості мовців [11, с. 256]. Синхронія, за словами О.Селіванової, це протиставлений / доповнюючий діахронію аспект лінгвістичного дослідження мовної системи сучасного стану або у певний період її розвитку [див.: 10, 90-95]. На відміну від синхронії, діахронія спрямована на вивчення мовних явищ в історичному розвитку й еволюційних змін мови як системи. Діахронія дає змогу простежити становлення мовних підсистем, дію історичних законів їхнього розвитку, визначити передумови, причини мовних змін, час їхньої дії й тенденції розвитку мови [14 с. 557].

Синхронію О. С. Ахманова трактує як умовне виділення одного стану, одного історичного етапу у розвитку мови, як предмет ліз дослідницькими цілями [2, с. 411], пор.: синхронія як одночасність, збіг у часі; стан системи мови у певну епоху.

Традиційним тлумаченням синхронії є стан мови на певному етапі історичного розвитку як цілісної системи лексичних, граматичних і фонетичних елементів – предмету лінгвістичного аналізу [13, с. 152]. Під синхронією учасники Наукового проекту «Слов'янські прийменники у синхронії і діахронії: морфологія і синтаксис», (2001) домовились називати сучасний стан частини мови та її ізофункціональних одиниць у мовах, які досліджуються [5, 173-180]. Відповідно, синхронію ототожнено зі статикою.

І.Р.Вихованець, розглядаючи прийменники у синхронічній площині, вважає найбільш ефективний їх поділ на первинні і вторинні за функціональним критерієм [6, с. 60]. За цим критерієм до первинних належать прийменники, що вживаються у мові тільки в позиції із семантикою прийменника, а до вторинних – прийменники, що в системі мови мають співвідносні з ними омонімічні повнозначні слова. Б.О.Серебреніков підкреслює, що синхронія не тільки статична, але й динамічна, тоді як діахронія – не тільки динамічна, а й стабільна [15, с. 138]. Вочевидь, прийменник розглядається не тільки як одиниця словника, а, в першу чергу, як функціональна одиниця мовлення [див.: 5, с. 173-180]. Відповідно, прийменник у складі мовленнєвого акту може проходити певні зміни під впливом авторської інтенції, дистрибуції та регістру дискурсу [1, с. 136]. Так, зміни у структурі значення англійських полісемантичних прийменників *in* та *on* у процесі їх функціонування у тексті [12, с. 156-159] підтримують нашу тезу про змінність компонента значення прийменника [18, с. 46-51]. Справа в тому, що антропоцентричний підхід до мовних явищ дає змогу розглядати у даному випадку прийменник як засіб семантизації певних концептів, таким чином змінюється алгоритм дослідження.

Дискурс-аналіз може вирізнити початкові приховані пересуви у семантиці прийменника, що з часом формально актуалізується. Синхронічне представлення прийменника виступає певною ланкою його розвитку

У сучасній лінгвістиці ще не виробилося єдиного погляду на визначення, роль і місце прийменника в системі частин мови. При визначенні прийменника сформувалися три основні підходи. Перший, найбільш поширений у слов'янському мовознавстві, кваліфікує прийменник, як службове слово, включаючи його до загального ряду частин мови. Другий підхід визначає прийменник як особливу морфему. Концепцію морфемної природи прийменника теоретично обґрунтував А.В. Бондарко, він поглибив, розбудував і послідовно застосовував на матеріалі прийменникової системи сучасної англійської літературної мови [4, с. 495]. У межах третього підходу прийменник виступає самостійним словом.

Отже в слов'янських мовах прийменником називається службова частина мови, яка разом з відмінковими закінченнями іменників або займенників служить для вираження підрядних зв'язків між словами в реченні. Прийменник – незмінна службова частина мови, яка виражає залежність одного повнозначного слова від іншого у словосполученні [див.:7]. В англійській мові його співвідносять, наприклад, S. Thornbury (2002) з граматичним елементом мовної структури. Прийменник сам членом речення не виступає, разом із тим він виступає у складі члена речення, з яким пов'язаний за змістом. Прийменники не мають лексичного значення, проте, разом із відмінковими формами іменників, займенників та числівників вони можуть вказувати на місце, час, причину, мету, кількість та ін. в англійській мові. Прийменники утворюють формально незмінну лексико-граматичну категорію, яка вказує на певні відношення між іменниками, займенниками, числівниками у структурі речення.

Проблема визначення прийменника тісно пов'язана з його семантики. Надання прийменнику статусу слова (службового чи повнозначного, самостійного) означає виділення в ньому не тільки граматичного, а й лексичного значення, оскільки саме слову притаманна єдність лексичного і граматичного значень. Дослідники, наприклад, Н. В. Русакова [13, с. 33], кваліфікують прийменник як самостійне слово і порівнюють його лексичне значення із лексичним значенням повнозначних слів.

Концепцію морфемної природи прийменника теоретично обґрунтував Є. Курилович [9, с. 57-70], яку І.Р.Вихованець поглибив, розбудував і послідовно застосовував на матеріалі прийменникової системи сучасної української літературної мови. У морфемній концепції прийменник має лише граматичне значення і абсолютно позбавлений лексичного значення, тому що він не відображає предметів і явищ матеріальної дійсності, а лише вказує на відношення та зв'язки між предметами і явищами цієї дійсності [6, с. 78].

Прийменнику властиве значення семантико-синтаксичного відношення адвербіалізованого субстантиву до інших компонентів речення або словосполучення. З формально-граматичного боку прийменник указує на синтаксичну залежність адвербіалізованих субстантивів від інших слів у реченні або від усього речення в цілому. Суто граматичні значення та відношення прийменників свідчать про їх спільність з іншими елементами граматичної системи, що виступають виразниками релятивної семантики. [3, с. 341]. Прийменники класифікуються в граматиці слов'янській» І.Ужевича за їх уживанням з певними відмінками, при цьому зазначається, що їх «може бути стільки, скільки і в латині, але їх властивості щодо сполучення слів дуже різні. Деякі з них у латині люблять знахідний відмінок, а слов'яни вживають їх з давальним або з родовим» [8, с. 52].

Водночас існує думка, наприклад, О.П.Суника (1966), що прийменник – ні словом, ні морфема: структурно він набуває ознак слова завдяки граматичній сполучуваності, функціонально – ознак морфемі завдяки семантичній сполучуваності. Однак, текстовий аналіз прийменника дає можливість J.Mukundan кваліфікувати його як граматичне або функціональне слово [8, с. 13-24], при цьому він підкреслює складність його значення та поліфункціональність, коли два і більше прийменників можуть вживатися в одному контексті, наприклад: часові прийменники *in, at, during, within* [8, с.13-24].

Функціональна співвіднесеність між прийменниками та іншими релятивними морфемами, їх семантична специфіка, що виявляється у відсутності номінативної функції, послужили підставою для кваліфікації прийменників, як аналітичних синтаксичних морфем.

Проте, фактологічний матеріал свідчить про прийменник як окрему лексико-граматичну категорію, яку необхідно вивчати на різних рівнях мовної системи: слова, фрази, речення, тексту та дискурсу, як засіб вираження концепту. Полісемантичність прийменника знаходить своє розв'язання у контексті, де кожного разу актуалізується певний компонент його значення.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 136-137.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
3. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка / М.Я. Блох // – М.: Высшая школа, 1993. – 383 с.
4. Бондарко А. В. О грамматике функционально-семантического поля / А. В. Бондарко // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – 1984. – № 6. – С. 495-510.
5. Всеволодова Майя. Предлоги в синхронии и диахронии: морфология и синтаксис/ Майя Всеволодова// Первые результаты межнационального проекта. Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту / Зб. наук. праць, присвячений ювілею А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 173-180.
6. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець. – Київ : Наукова думка, 1988. – 256 с.
7. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов / Т. В. Жеребило. – 5-е изд., испр. и доп. – Назрань : Пилигрим, 2010. – 486 с.
8. Жовтобрюх М. А. Частины мови в «Граматиці слов'янській» І.Ужевича / М. А. Жовтобрюх // Східнослов'янські граматики XVI-XVII ст. – Київ : Наукова думка, 1982. – С.51-58.
9. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая: К теории частей речи / Е. Курилович // Очерки по лингвистике: Сб. ст. – М. : Изд-во иностр. лит., 1962. – С. 57-70, 175-203.
10. Куц Н. Прийменник: основні підходи вивчення, лексико-граматичні ознаки, перспективи дослідження / Н. Куц // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Випуск 14. / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – С. 90-95.
11. Лингвистический энциклопедический словарь / глав. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М. : БСЭ, 2002. – 709 с.
12. Лукінова К. І. Англійський прийменник у діахронії та синхронії (на матеріалі словосполучень in+N, on+N) / К. І. Лукінова // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – Вип.-45. – С. 156-159.
13. Русакова Н. В. Семантические особенности темпоральных слов в описательном тексте / Н.В. Русакова // Филологические чтения, посвященные 110-летию академика В. В. Виноградова: сб. ст. – Улан-Удэ : Изд-во Бурятского госун-та, 2005. – С. 33-38.
14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.Селіванова.– Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
15. Серебренников Б. А. Общее языкознание: Формы существования, функции, история языка / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1970. – 604 с.
16. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка/ Шахматов А. А. – 2-е изд. –М. : Учпедгиз, 1941. – 459 с.
17. Klammer Thomas P., Shulz Muriel R., Volge Angrla Della. Analyzing English Grammar (7-th ed/) / Thomas P. Klammer et al. – New-York, Pearson Longman, 2010. – 446 p.
18. Mukhaylenko V.V. The Preposition on: Cognitive Grammar /V.V. Mukhaylenko // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Частина 1. – 2013. – № 14 (273). – С.46-51.
19. Mukundan J. Textbook Representation of English Prepositin /J. Mukundan // English Language Teaching. – 2009. –Vol 2. – № 4. – Pp.13-24.
20. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language / R. Quirk. – London : Longman, 2000. – 1779 p.